

Themadag georganiseerd door SSR en de Kenniscentra van de rechtspraak

In het futuristische Media Plaza te Utrecht werd op 9 november de themadag 'Wat doet de Nederlandse rechter met het Europese recht?' gehouden. De SSR en de kenniscentra hadden deze dag samen georganiseerd. Een mooie gelegenheid voor de Nederlandse rechter om zijn gedachten over zijn rol als 'eerste Europese rechter' te scherpen.

mr. W.M.E. Thomassen, voormalig raadsheer bij de Hoge Raad en het Europese Hof voor de Rechten van de Mens, is de dagvoorzitter en zij leidt de ochtendsessie.

Voordat de diepte wordt ingegaan, zetten de SSR en de Kenniscentra zich in een kort filmpje nog eens op de kaart als belangrijke spelers binnen het kennisnetwerk van de Rechtspraak.

Daarna volgt een officieel moment waarop Rogier Stijnen namens de kenniscentra en de SSR het boek 'Toepassing van het Europese recht' uitreikt aan mr. F.C. Bakker, lid van de Raad voor de Rechtspraak. Dit boek is speciaal voor de themadag samengesteld.

Mr. J.J.I. Verburg krijgt de gelegenheid om het project Innoverende hoven, dat onder zijn voorzitterschap wordt uitgerold, toe te lichten. Binnen dit project vindt herbezinning plaats over de rol van de hoven binnen het Nederlandse rechtsbestel. Waartoe zijn de hoven op aarde, vraagt Verburg zich af. In elk geval moeten hoven zich ervan bewust zijn dat zij steeds vaker het eindstation zullen zijn voor de justitiabele, nu de Hoge Raad zaken gaat selecteren aan de poort. Daarnaast moeten hoven zich, wat Verburg betreft, meer gaan profileren als kennisbolwerken. In dat kader doen de kenniscentra, die voornamelijk bij de hoven zijn ondergebracht, al goed werk.

Het woord is daarna aan mr. H.J. van Harten, auteur van het proefschrift 'Autonomie van de nationale rechter in het Europees recht'. Volgens Van Harten moet de nationale rechter zichzelf niet onderschatten als het aankomt op zijn rol in het Europese recht. Toepassing van Europees recht hoort bij het normale takenpakket van de rechter en hij hoeft niet te twijfelen aan zijn vermogen om dit op juiste wijze te doen. Door ervaring op te doen met Europees recht en door met open vizier ontwikkelingen op dat terrein te volgen, ontstaat bij de rechter vanzelf een gevoel voor context. Het is vervolgens van belang dat hij in zijn motivering laat zien wat hij doet als hij Europese recht toepast. De uitspraken van de nationale rechter worden zo namelijk een kenbron van Europees recht.

Daarmee brengt Van Harten een interessant verschijnsel voor het voetlicht: de ontwikkeling van nationale Europeesrechtelijke precedents. Nadat het Hof van Justitie antwoord heeft gegeven op een prejudiciële vraag, is het aan de nationale rechter om een vertaalslag te maken naar de voorliggende zaak. De nationale rechter geeft dan

invulling aan de kaders die het Hof van Justitie schept en brengt juridisch waardevolle verfijningen aan. Vaak legt de nationale rechter ook Europees recht uit zonder het Hof van Justitie daarbij te betrekken. Hierdoor heeft de nationale rechter een zekere rechtsvormende invloed op het Europese recht. Feitelijk wordt het uitlegmonopolie van het Hof van Justitie dus door nationale rechter doorbroken en leveren nationale uitspraken, naast Europese regelgeving en jurisprudentie, een derde bron van Europees recht op.

Mr. R. Barents is het grondig met Van Harten oneens. Nationale uitspraken zijn wat hem betreft geen derde bron van Europees recht. De nationale rechter past Europees recht toe, maar het staat hem niet vrij om zelf precedents te scheppen. Hij zal prejudicieel moeten verwijzen als hij zich voor een Europeesrechtelijke rechtsvraag gesteld ziet. Barents roept in dit kader de *Cilfit*-criteria in herinnering. Deze criteria houden in dat de nationale rechter slechts mag afzien van prejudiciële verwijzing indien de rechtsvraag al door het Hof van Justitie beantwoord is, als het antwoord op de rechtsvraag duidelijk uit de rechtspraak van het Hof van Justitie volgt of indien er geen misverstand kan bestaan over het juiste antwoord op de rechtsvraag.

Barents houdt het publiek ook voor dat een nationaal Europeesrechtelijk precedent zich moeilijk laat indenken. Als de nationale rechter een interessante uitspraak doet op Europeesrechtelijk gebied, zonder het Hof van Justitie daarin te kennen, zijn er slechts twee mogelijkheden. Ofwel de nationale rechter doet een uitspraak die in lijn is met de jurisprudentie van het Hof van Justitie, ofwel hij slaat de plank mis. In het eerste geval is er geen sprake van een relevant precedent. In het laatste geval handelt de nationale rechter onrechtmatig en is hij aansprakelijk. Een zogenaamd nationaal Europeesrechtelijk precedent dat in strijd is met Europese jurisprudentie, kan geen navolging vinden door andere rechters in eigen land of elders in Europa.

Bovendien, doordat het praktisch ondoenlijk is om nationale Europeesrechtelijke uitspraken uit alle EU-lidstaten vinden, zijn dergelijke precedents ook vrijwel niet te identificeren. Volgens Barents hoort het Hof van Justitie een uitlegmonopolie te hebben. Dat is een voorwaarde voor rechtseenheid.

Na de pauze zit een panel van praktijkjuristen klaar voor het afsluitende debat van de ochtendsessie. Mrs. F.C. Bakker, A.H. Klip, M.A. Fierstra, B. Schenk, R.R. Winter en J.W.M. Tromp laten zich door de dagvoorzitter bestoken met vragen over de positie van de nationale rechter in het Europese recht en over de toegang tot kennis over het Europese recht.

Schenk, raio, vertelt vanuit haar ervaring als stagiaire bij het Luxemburgse hof dat het beantwoorden van prejudiciële vragen een delicaat proces is. Als nieuwe situaties vragen om een nadere invulling van het

Europees recht, moet het Hof van Justitie goed bedenken welke boodschap het wil uitdragen. Aan de Nederlandse rechter geeft Schenk mee dat het hof het best overweg kan met duidelijke vragen die kort en bondig zijn geformuleerd. Daarnaast moeten het feitelijk kader en het nationale wettelijke kader ook helder zijn. Alleen dan kan de prejudiciële vraag op maat worden beantwoord.

Fierstra, raadsheer bij de Hoge Raad, denkt niet dat het Hof van Justitie een uitlegmonopolie heeft ten aanzien van het Europese recht. Wel heeft het hof het laatste woord. Mede daardoor is de betekenis van nationale Europeesrechtelijke precedents gering. De nationale rechter kan wel enige invloed uitoefenen op de vorming van het Europese recht door de juiste prejudiciële vragen te stellen. Als de aard van de zaak zich ervoor leent en partijen er geen bezwaar tegen hebben,

kunnen vragen worden gesteld die in het belang zijn van rechtsontwikkeling en rechtseenheid. Het Hof van Justitie mag volgens Fierstra niet worden gebruikt als hulplijn voor a-typische vragen.

Bakker, lid van de Raad voor de Rechtspraak, heeft wel eens een prejudiciële vraag gesteld. Het was een once-in-a-lifetime-experience en dat zal voor meer rechters het geval zijn. Het zou volgens Bakker dan ook niet gek zijn als binnen de rechtspraak de kennis over het voeren van een prejudiciële procedure op een centrale plaats beschikbaar is. Wellicht dat enkele professionals zich er specifiek op kunnen toeleggen.

Bij het College van Beroep voor het bedrijfsleven bestaat juist een tekstblok ter omzeiling van een prejudiciële verwijzing. Het College is gewend aan de toepassing van geïmplementeerd Europees recht, zegt oud-bestuursvoorzitter Winter. Vaak genoeg komen er rechtsvragen op, maar bij het College durven rechters het aan om die vragen zelf te beantwoorden. Meestal gaat dat goed. Het risico dat een rechter daadwerkelijk aansprakelijk wordt gesteld voor een verkeerde rechtstoepassing is ook niet zo groot. Daar gelden strenge eisen voor. Bovendien is het in de praktijk vaak wel begrijpelijk dat een rechter niet is overgegaan tot het stellen van prejudiciële vragen. Wat betreft de invloed van nationale rechters op het Europese recht wijst Winter op de netwerkkringen van rechters. Rechters uit binnen- en buitenland treden met elkaar in contact om te spreken over de invulling van Europeesrechtelijke begrippen. Wellicht dat hetgeen zij samen bedenken indruk maakt op het Hof van Justitie.

Ook rechter Tromp waagt zich zo nu dan aan de uitleg van Europese begrippen. Van de eerste lijn wordt nu eenmaal oplossingsgerichtheid verwacht, zegt hij. Als de rechter met een eigen invulling van Europees recht een geschil naar tevredenheid kan beslechten, dan is dat prima. Een prejudiciële procedure zou alleen maar vertragend werken. Uiteraard wordt bij de zelfstandige uitleg van Europees recht de nodige zorgvuldigheid betracht. Volgens Tromp komt het echter ook wel voor dat aspecten van Europees recht in het geheel niet ter sprake worden gebracht door de partijen, terwijl die wel degelijk een rol spelen in de zaak. Dat komt misschien omdat advocaten, evenals rechters, het Europese recht niet altijd overzien. Het is ook best lastig soms.

Volgens Winter is de kennis van het Europese recht onder rechters inmiddels wel verbeterd. Op alle rechtsgebieden wordt de toepassing ervan meer gemeengoed. Als de kennis niet paraat is, dan is die via gerechtscoördinatoren of via de digitale weg wel te krijgen. Schenk voegt eraan toe dat op Wiki Juridica

veel nuttige informatie beschikbaar is en Tromp vertelt dat in zijn rechtbank enkele medewerkers zich specifiek hebben toegelegd op Europees recht, zodat anderen gebruik kunnen maken van hun expertise.

Fierstra plaatst bij de bespreking van al die wegen naar kennis de kanttekening dat de rechter wel moet weten welke vragen hij moet stellen. Een meedenkende medewerker van een kenniscentrum kan daar bijvoorbeeld wat in betekenen. Mr. A. de Lange en mr. P. Verbeek, leden van het Landelijk Overleg Kenniscentra en deelnemers aan deze themadag, beamen dit en lichten de werking van de kenniscentra nog eens toe.

Winter vertelt dat de Europese Commissie in de komende jaren de helft van alle praktijkjuristen extra wil laten opleiden in Europees recht. Bakker is hier kritisch over. Hij meent dat dit een aangelegenheid is van de nationale rechterlijke organisatie zelf. Bakker is positief over de initiatieven binnen de eigen organisatie, die tot doel hebben het kennisniveau van de medewerkers te verbeteren. Er is echter nog onvoldoende samenhang is tussen die initiatieven, volgens Bakker. Het moet meer georganiseerd. Basiskennis moet bij iedereen aanwezig zijn en bijzondere kennis moet eenvoudig bereikbaar zijn.

Klip, wetenschapper en raadsheer-plaatsvervanger, merkt op dat het natuurlijk niet de bedoeling is dat het grootste deel van de kennis elders gehaald moet worden. Rechters moeten zelf ook expertise in huis hebben. Wat dat betreft is het rouleerbeleid niet zo gunstig voor het vasthouden en verbeteren van het kennisniveau, vindt Klip. Zelf houdt Klip alle uitspraken van het Hof van Justitie bij. Het Unierecht overstijgt namelijk de rechtsgebieden die in het nationale recht worden onderscheiden. De beantwoording van een prejudiciële vraag in een oorspronkelijk civielrechtelijk geschil, kan voor het strafrecht evengoed relevant zijn.

Barents grijpt aan het eind van het debat nog even in. Hij is getroffen door de pragmatische opvattingen van rechter Tromp en hij onderschrijft het betoog van Fierstra dat een prejudiciële vraag nut moet hebben en goed doordacht moet zijn. Barents oppert dat een oude ervaren en jonge gedreven jurist samen prejudiciële vragen zouden kunnen gaan schrijven voor Nederlandse rechters. Barents sluit af met de aanbeveling aan juridisch medewerkers én rechters om bij wijze van stage eens een kijkje te nemen bij het Luxemburgse hof. Kennis kan immers het best gehaald worden bij de bron.

De dagvoorzitter dankt de sprekers en het panel en nodigt het publiek uit voor de lunch.

Met dank aan R. van de Munckhof, senior juridisch medewerker Gerechtshof Den Bosch.

